

Dětská kresba z pohledu psychologie: Kdy byste měli zbystřit?

PhDr. Václav Mertin

Většinu dětí kreslení velmi baví. Co však dětská kresba znamená pro nás? Co nám o konkrétním dítěti můžou jeho obrázky prozradit? V jakých situacích zbystřit? A je vůbec možné dětskou kresbu psychologicky interpretovat z pohledu učitele?

Většina malých dětí kreslí docela ráda, některé až velmi. Počmárat papír, vybarvit obrázky, zanechat stopu na asfaltu, někdy i na zdi, na nábytku či v knížce je pro ně přirozené a někdy i hodně lákavé. Dospělí je k tomu spíše povzbuzují, protože dítě, které se zabaví kreslením, je v klidu a nezlobí. A současně mají pocit, že dělá něco užitečného. S radostí tedy přijímají jakýkoli jeho malířský pokus. Snad jen úzkostnější rodičovské povahy mohou mít obavy, že dítě pomaluje sebe, oblečení nebo starožitný stůl nebo zapatlá podlahu.

Přínosy kresby pro dítě

Vedle rozvoje a bohatšího použití řeči a zvyšující se motorické obratnosti představuje stále vyspělejší kresba rovněž další doklad přiměřeného vývoje a rozvoje dítěte. Kreslením velmi dobře **trénuje jemnou motoriku** (mluvíme o grafomotorice), což se mu určitě bude hodit při výcviku psaní, stříhání, zavazování tkaniček i dalších manuálních činnostech. A to ani nemluvíme o podpoře fantazie, tvořivosti a třeba i trpělivosti, možná i estetického cítění.

Zpočátku jsou pro nás i pro dítě všechny výtvořiny krásné, byť leckdy jenom samo dítě ví (a tedy snad ještě i za nějakou dobu pozná), co nakreslilo. I když ono si to asi spíš pamatuje, než že by to poznalo. Časem však samo víc a víc vnímá, že se mu úplně nedaří přenést na papír všechny tvary, které vidí ve skutečnosti a které chce ztvárnit. A to ještě nějakou dobu nemívá srovnání s druhými dětmi, pouze s výtvořinami dospělých, kteří jsou pro ně ale odlišná kategorie (dospělý v očích dítěte totiž dokáže a umí úplně všech-

ostatní neviděli, co dělají a jak se jim (ne)daří. Takže některé už v předškolním věku nekreslí příliš rády. A když se k tomu přidají méně vhodnou hodnotící poznámkou dospělí, přestávají mít kreslení rády úplně, přestože na svůj věk kreslí vcelku přijatelně.

Základní škola pak leckdy zatluče **poslední a trvalý hřebíček** do chuti a radosti z kreslení. To když nutí děti kreslit a malovat něco, co je vůbec nebaví, a navíc způsobem, který nemá rády – a ještě navíc výtvořinu známkuje. Pravda, s kreslením je to i bez naší

” Kreslením dítě trénuje jemnou motoriku, fantazii, tvořivost, někdy i trpělivost a estetické cítění.

no). Navíc dítě kreslí to, co ví, a ne to, co přesně vidí. Skutečnost obvykle **ještě zachytit nezvládne**.

Zejména kognitivně vyspělejší děti pak **bývají velmi sebekritické** k vlastním kresebným výtvořinám. Neměli bychom být proto překvapeni, když svůj výtvořinu začmárají, zmačkají nebo rovnou roztrhají. A ještě se u toho s pláčem vztekají. Vždyť i při samotném kreslení zakrývají papír rukou, aby

rozmanité zpětné vazby stejné jako s jinými aktivitami. Některé děti je bez ohledu na okolnosti milují a kreslily by pořád, jiné jsou k nim značně rezervované.

Co v kresbě (ne)hledat

Postupem času má být proto na prvním místě vždy naše lákající a podpůrná, tedy **povzbudivá reakce** na jaký-

koliv kresebný výtvar. Vzhledem k tomu, že naprostá většina dětí se výtvarnými aktivitami v dospělosti nebude živit, je podstatné, abychom jim uchovali radost a potěšení z kreslení. Jsme vždy rádi, když si dítě chce kreslit. Kam až v kultivaci kresby, a tedy i rozvoji příslušných dovedností dojde, není tak podstatné. Proto je také nevhodné „objektivní“ hodnocení kresby, stejně jako ve škole známky z výtvarky. Rozumím tomu, když se školka chce pochlubit rodičům, co všechno pěkného dělají, a obrázky visí na nástěnkách. Jen nevím, jestli současně věnuje stejnou pozornost **edukaci rodičů**, aby výsledky kreslení hodnotili z více hledisek, a ne jen jestli je obrázek realistický, a tedy krásný. Vždyť někdy se nám líbí nápad, originalita zpracování, použití barev.

Dnes jsou materiální podmínky pro podporu kreslení a malování u dětí velmi dobré – papíru máme dost, jsou k dispozici tužky, voskovky, pastelky a fixy všeho druhu a prakticky v neomezeném množství, děti mohou barvy foukat i malovat obrázky prsty. Tedy

možnosti uplatnit a rozvíjet tvořivost a fantazii jsou bohaté.

Stejně jako ve hře, tak i v kresbě využije dítě rozmanité schopnosti a **projevují se v ní jeho osobnostní charakteristiky**, vidění světa i osobní a jiné radosti i problémy. Dítě je do kresby promítá, tedy tzv. projikuje. Zatímco například ve hře na schovávanou nebo na babu či při skládání lego se projevují pouze dílčí schopnosti a dovednosti, v kresbě jde o **komplexnější projev**. Podílejí se na něm grafomotorické schopnosti, vývojová úroveň dítěte, prožívání světa, aktuální situace, nedávné zážitky a podně-

kresbu, kterou chvíli předtím někde vidělo, rozkreslí nějakou znalost, kterou v dané chvíli nabylo, a s jeho psychickým rozpořádáním, rodinnou situací či osobními problémy, které aktuálně řeší, nemá vůbec nic společného.

Neměli bychom zapomínat na to, že v první řadě kresba **odráží vyspělost grafomotoriky i celkového psychického vývoje**. Z toho také vyplývá, že dítě některé věci nekreslí jednoduše proto, že je neumí nakreslit. Jiné dítě naopak neustále kreslí jeden motiv, protože má pocit, že jej dobře umí. A navíc se mu líbí. Někdy my dospělí už máme dost opakujících se prince-

” **Na prvním místě by měla být naše podpůrná a povzbudivá reakce na jakýkoliv kresebný výtvar dítěte.**

ty. Zásadní problém je, že netušíme, jak se jednotlivé události či zkušenosti do konkrétní kresby promítají a jestli vůbec. Někdy se totiž může stát, že dítě rozpracovává nějaký motiv či

zen a transformerů, střilejících tanků nebo letadel, z nichž padají bomby. Takže nabízíme další témata, dítě namaluje něco jiného, aby nám vyhovělo, a zase se vrátí ke svým motivům. Fakt,

že dítě vidí stejný svět jako my, neznamená, že ho bude ztvárňovat fotografickým způsobem nebo přesně tak, jak bychom to udělali my.

Rozvoj grafomotorických dovedností včetně přijatelného držení a ovládání psacího nástroje je jeden **dominantní úkol předškolního období**. Jde totiž o přípravu na psaní. Malé děti doporučené uvolňovací cviky a rozmanité jednotažky většinou baví (na rozdíl od pozdějšího školního období).

Neměli bychom zapomínat, že v kresbě se projeví i **temperamentové charakteristiky**. Takže pak jedno dítě kreslí dynamicky, až agresivně, zatímco druhé velmi jemně, umírněně a klidně, takže kresba skoro není vidět. A to vše bez výraznějšího a hlubšího psychologického významu.

Kresba z pohledu psychologie

Nás však velmi zajímá, jestli bychom v kresbě neodhalili, **co dítě aktuálně prožívá**, co se mu stalo, o čem nemluví a nechce mluvit, jak vidí konkrétní proběhlé události. Věříme, že i to, co neumí dobře vyjádřit nebo se mu o tom mluví velmi špatně, dokáže nevědomě vtělit do kresby. A je jen na nás, abychom následně takovou kresbu správně „přečetli“.

Jenže všechny kresebné výtvořky dítěte je třeba **posuzovat z psychologického hlediska velmi opatrně**. Totéž

ovšem platí i pro všechny další projektivní diagnostické metody, při kterých dítě staví svůj jedinečný svět (např. Scenotest, Welttest), doplňuje věty, vypráví příběh k obrázku či reaguje na barevné skvrny (Rorschachův test).

Zatímco obecně určitě odpovídá skutečnosti, že do kresby se promítá i psychika dítěte, tak porozumění konkrétním psychickým procesům i problémům dítěte na základě pouhé **interpretace kresby** je podstatně složitější. A podle přesvědčení mého

stavy, nebo dokonce všech postav. Takové projevy nás přímo svádějí k tomu, abychom udělali krátké spojení a připsali kresbě **jednoznačný psychologický význam**. Dítě má s touto osobou v rodině problém, cítí se z rodiny vyčleněné, stalo se svědkem či přímo aktérem sexuálního násilí, samo je agresivní...

Pokud zůstanou takové a další interpretace pouze v naší hlavě, snad nevznikne žádná velká škoda. Možná se jediné může posunout naše vnímá-

” Interpretace kresby je složitá a je třeba ji posuzovat z psychologického hlediska velmi opatrně.

i řady vážených kolegů je to prakticky nemožné. Někdy totiž kresba na první pohled jasně a zcela explicitně naznačuje zřetelné asociace. V nakreslené kompletní rodině chybí jediný člen, někdy dokonce samotné dítě – autor kresby, některá osoba rodiny je v rozporu s realitou výrazně větší/menší než ostatní, dítě maluje výlučně tmavými barvami, některé tvary celkem jednoznačně připomínají pohlavní orgány, případně dokonce sexuální akt. Ovšem existují i další „jasná“ vodítka, jako například extrémně malé postavy v jednom rohu papíru, přemrštěná velikost jedné postavy ve srovnání s ostatními, nefunkční začernění po-

ní dítěte, patrně i očekávání. Jenže co když použijeme podobnou **interpretaci ve veřejném prostoru**, tedy jako jednoznačný podnět ve školce k zaměřenému hovoru s dítětem nebo s jeho rodiči, nebo dokonce v jakémsi odbornějším, či dokonce odborném nálezu? Tam hrozí nebezpečí, že se tím v některých případech spustí množství rozmanitých aktivit, které mohou zásadním způsobem ovlivnit životy řady lidí. To se týká zejména problematiky ohrožení mravního vývoje dítěte, či dokonce sexuálního násilí. Ale i v dalších případech máme tendenci klást si otázky, jestli je doma všechno v pořádku, jestli by dítě nemělo jít k psychologovi.

Interpretace bez kontextu

Dospělí se při kreslení mnohem víc kontrolují, mívají alespoň dílčí znalosti o významu kresby, takže některým tématům či zpracováním se vyhnou. I u nich jsme však přesvědčeni, že nejsou s to kontrolovat veškeré psychické procesy a podvědomí nakonec kresbu ovlivní i u nich.

Jenže **bez znalosti kontextu** je velmi ošidné cokoli interpretovat. Chybějící člen rodiny na výkresu může znamenat, že dítě opravdu zapomenulo (a neříkejte, že ani ono zapomenutí není náhodné), že je před hodinou

naštval, nevešel se mu na špatně rozvrhnutý výkres... Jedna z možností ovšem také je, že spolu mají špatný vztah, že se ho dítě bojí, že mu dospělý skutečně ublížil.

Dítě se seznámilo s nějakou přitažlivou specifickou skutečností v knížce, na youtube, vidělo ji na kresbě vrstevníka a teď má chuť kreslit ji pořád dokola. Tak jako když se seznámí s nějakým sprostým slovem, tak má tendenci po nějakou dobu je neustále opakovat, ať se to hodí, nebo absolutně nikoli. Podobně chce nosit jedno oblíbené oblečení, jíst jedno oblíbené jídlo.

Máme jedinou možnost, a to **dávat kresbu dohromady s dalšími indikátory**, které přicházejí z jiných zdrojů. Neexistují jednoznačné indikátory v kresbě, přestože na ně mnozí věřili a někteří snad věří dosud. Existují přesné starší návody, jak interpretovat jednotlivé ukazatele v kresbě postavy (např. velký nos, výrazné oči s dlouhými řasami, umístění postavy na papíře), stromu, ruky a podobně. Ovšem skutečnosti neodpovídá, že kterýkoli z ukazatelů vždy a jednoznačně odkazuje na nějakou charakteristiku či událost. Jde o dekontextualizované interpretace. Neměli bychom rovněž zapomínat, že rámec pro kresbu tvoří i rodina, ve které dítě žije, i společenské podmínky. Stejný projev pak může mít odlišný význam.

Mají odborníci, zejména psychologové patent na interpretaci kresby? Nikoli. Mají však **bohatší znalosti vý-**

voje psychiky dítěte, nastudovanou literaturu o kresbě, leckdy i dlouholeté zkušenosti právě s kresebnými projevy ve spojení s psychikou dítěte. Jestliže pak propojí kresbu a znalosti o dítěti z jiných zdrojů (anamnéza, rozhovor, pozorování, testy), mohou je využít i k lepšímu porozumění sdělení dítěte v kresbě. Kresebné techniky se také využívají k navázání kontaktu s malým klientem, k odhadu úrovně psychomotorického vývoje (např. Jiráskův Orientační test školní zralosti). Učitelé by neměli zadávat projektivní metody za účelem diagnostiky osobnosti nebo rodinných vztahů. Na druhé straně jim nikdo nemůže bránit v tom, aby dětem zadali nakreslení postavy či rodiny (dobrá je instrukce „Nakresli vaši rodinu, jak každý něco dělá“) a následně si o výtvorech s dětmi povídali.

Jsme znepokojeni, když dítě kreslí neustále stejné motivy, které v sobě podle nás obsahují agresí, střídající postavy, krev, mrtvá zvířata, strach, úzkost, nějaký sexuální motiv... Jenže když holčička kreslí neustále princezny nebo koníky, to nás neznepokojuje? Přitom něco podobného známe i v běžných životních souvislostech – děti chtějí stále stejnou pohádku, nejraději by opakovaly dvě tři jídla neustále dokola, mají jedny nejoblíbenější legíny a jiné nechtějí nosit. V těchto situacích maximálně řekneme, že už nás to nebaví.

Máme tedy kresbu nechat mimo oblast našeho zájmu, když je tak obtížné a snad i rizikové ji interpretovat? Pro kresbu platí totéž co pro další charakteristiky dítěte. Vypovídací hodnotu mají pouze **v souvislosti s dalšími ukazateli**. Když se díváme na dítě, tak nenáhodně není jeho oblečení (byť většinou víc vypovídají o mamince než o samotném předškolním dítěti), s čím a jak si hraje, jestli si hraje ponejvíce samo, jak vychází s vrstevníky, jak se vyjadřuje... Vše je diagnosticky cenné, jen někdy velmi pracné, a trvá delší dobu, než z jednotlivých indicií sestavíme věrohodnější charakteristiku dítěte. Pokud některý ukazatel signalizuje možný závažnější problém, musíme svou diagnostiku urychlit. Na samotných postupech se však nemění nic.

Autor je dětským psychologem.

Velmi vhodný přístup využití kresby tkví podle mého názoru v tom, že pro nás většinou představuje **cenný podnět**, se kterým můžeme dále pracovat. Jak jsem již v textu uvedl, každý výtvar díla nabývá na významu teprve v souvislosti s dalšími údaji o dítěti. Všímáme si chování dítěte – zejména jsme citliví na změny. Takže když se nám v kresbě něco nezdá, měli bychom pátrat v jiných zdrojích. Je dobré si vždy s dítětem nad kresbou volně popovídat. Občas se tak dovíme, co vlastně nakreslilo. Někdy to je úplně něco jiného, než co jsme v kresbě viděli my nebo co jsme vidět chtěli. Jindy jde o dobrý podnět k dalšímu hovoru s dítětem, který už se ani nebude týkat kresby. Podobně můžeme nenápadně využít kresbu k **cílenějšímu hovoru s rodiči**.

Někdy nám jenom schází znalost podmínek, za kterých kresba vzniká. Přece je rozdíl, když dítě kreslí jen tak podle sebe, nebo když dostane instrukce, případně když kreslí, aby se obrázek dostal na výstavku.